

УДК 81'23

ДИСКУРС ЯК МОВЛЕННЄВИЙ ВПЛИВ

Георгій Калмиков

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практичної психології,
член-кореспондент Міжнародної академії наук педагогічної освіти,

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
вул. Генерала Батюка, 19. м. Слов'янськ, Донецька обл., 84100

kalmykov_gv@ukr.net

АНОТАЦІЯ

Викладений у статті матеріал є результатом аналізу психотерапевтичної й психоконсультативної літератури, присвяченої різноманітним технікам роботи психолога з клієнтами з метою виділення в аналізованих джерелах висловлювань психотерапевта, його діалогів з клієнтами; встановлення особливостей їхніх дискурсів та виокремлення серед них різних їх видів, спроможних впливати як на підсвідому, так і свідому сферу психіки людини, котра потребує психологічної допомоги. У статті репрезентуються різні види дискурсів, названі автором як дискурс-номінація, дискурс-міркування, дискурс-твердження, дискурс-протиставлення, дискурс-опис; подається їх трактування з огляду на те, які функції той чи той вид дискурсу виконує в професійно-мовленнєвій діяльності психолога, як впливає на емоції, почуття, стани та поведінку клієнтів, які зміни відбуваються в їхньому психічному житті під впливом означених дискурсів.

Ключові слова: мовленнєвий вплив, дискурс, емоції, почуття, поведінка, професійно-мовленнєва діяльність, психолог.

Вступ

Найпоширенішою формою мовленнєвого впливу психотерапевта, психоконсультанта є дискурс, який у структурі їхньої професійно-мовленнєвої діяльності є зовнішнім втіленням внутрішнього задуму стосовно того, як допомогти клієнтові в певній ситуації з урахуванням специфіки історії терапевтичного випадку. Мовленнєвий вплив завжди передбачає втручання за допомогою мовних засобів у емоційно-вольову, психодинамічну, когнітивну, комунікаційну й особистісну сфери психіки

індивіда. Психолінгвістично коректно створений дискурс може допомогти позитивно вирішити психологічні проблеми людини, а недосконало побудований дискурс – обернутися для неї тяжкими психічними наслідками. Тому вкрай важливо виокремити різні види дискурсів, з'ясувати можливості й специфіку їх конструктивного вербального впливу залежно від випадку.

Отже, мета статті полягає в тому, щоб описати особливості виділених нами в процесі аналізу наукової та навчально-методичної літератури психотерапевтичних і психоконсультативних дискурсів, їх функціональну спроможність здійснювати мовленнєвий вплив на клієнтів.

Методи та методики дослідження

Аналіз наукової літератури, присвячений проблематиці вербального впливу й дискурсу, виокремлення з психотерапевтичних та консультативних сесій дискурсів за метою їх вербального призначення, номінація і визначення різних видів дискурсу, якісний інтерпретативний метод аналізу зібраного матеріалу, дискурс-аналіз, узагальнення отриманих даних тощо. Провідна методика – пошук дискурсивних практик психологів і розмежування виділених видів дискурсів за метою їх конструктивної психолінгвальної дії.

Попередні наукові розвідки з означеної в статті теми дослідження пов'язані як з вивченням феномену «мовленнєвий вплив», так і з визначенням поняття «дискурс». Так, механізми й засоби дискурсивного впливу між суб'єктами досліджувала Н.Д. Павлова; критерії та чинники ефективності психологічного впливу вивчав В.В. Латинов; А.Н. Лебедев описав вплив досвіду реципієнта на ефективність психологічного втручання; Т.А. Кубрак з'ясувала специфіку психологічного впливу кінодискурсу; Т.А. Гребенщикова і І.А. Зачесова досліджували дискурсивний вплив у родинній міжособистісній взаємодії; А.А. Григорьєва і Н.Д. Павлова виявляли взаємозв'язок інтенціональних характеристик масс-медійного дискурсу й використовуваних у ньому прийомів мовленнєвого впливу.

Щодо власне дискурсу, то цей психолінгвістичний феномен представлений у дослідженнях по-різному. З огляду на психічні

процеси дискурсу розглядається як зв'язне мовлення (Г.Г. Почепцов), потік мовлення (В.Г. Борботько), прояв мовленнєвої діяльності в розумово-побутовому мовленні без особливого мовленнєвого задуму (О.Б. Сиротиніна), прояв мовленнєдіяльнісних можливостей мовної особистості (П.В. Зерницький).

Психологічне розуміння дискурсу як соціальної діяльності в умовах реального світу аналізується в роботах Д. Едвардса, Дж. Поттера, М. Уезерелла. З позицій когнітивного підходу дискурс тлумачиться як певний тип ментальності (Н.Д. Арутюнова), вербалізована працююча свідомість (О.Г. Ревзіна, О.В. Жукова). Розуміння дискурсу в комунікативному аспекті представлено в публікаціях Е.В. Клобукова як комунікативно цілісний мовленнєвий твір; у ван Дейка – як складне комунікативне явище, що містить поруч з текстом позамовні маркери, що впливають на його продукування й сприймання; Д. Шиффріна як сукупність функціонально організованих, контекстуальних одиниць вживання мови; у А.Є. Кібріка – як комунікативна ситуація, що включає свідомість комунікантів та текст, який створюється в процесі спілкування; у Ю.М. Караулова – як мовленнєвий твір, який розглядається в усій повноті свого вираження (вербального й невербального, паралінгвістичного) та спрямування з урахуванням всіх екстралінгвістичних чинників (соціальних, світоглядних, компетентнісних, культурних, психологічних), важливих для успішної мовленнєвої взаємодії. З лінгвістичних позицій дискурс трактується як складне синтаксичне ціле, надфразова єдність, текст (В.Г. Борботько), твір, що за обсягом перевищує речення (Д. Шиффрін).

Розвідки, які б стосувалися психотерапевтичних і психоконсультативних дискурсів, представлені одиничними роботами (Н.Ф. Каліна, Т.А. Кубрак, Е.Т. Соколова, Н.С. Бурлакова). Авторське розуміння дискурсу подано в статті (Калмиков, 2016).

Результати дослідження

Знання психолінгвістичних особливостей різних видів дискурсу, які використовуються в психотерапевтичній і психоконсультативній практиці, їх впливу й доцільного використання з метою

досягнення позитивного трансформаційного результату за рахунок здійснення дискурсивних практик є сьогодні найважливішим завданням у сфері психологічної діяльності. Оскільки діяльність практикуючих психологів має переважно дискурсивний характер, постільки кожний з них зобов'язаний мати знання про види дискурсів, ефекти мовленнєвого впливу в розвитку й успішному функціонуванні особистості в її життєвому шляху. Керуючись цими прагматичними міркуваннями, нами проведено дослідження за означеною методикою й отримали результати, що представлені різними видами дискурсу, їх характеристикою та релевантною номінацією. Представлено кілька видів дискурсів.

Дискурс-номінація емоцій і почуттів клієнта – це називання (позначення) психологом виражених клієнтом як у вербальній, так і невербальній формах різноманітних емоцій. Мета створення цього різновиду дискурсів – фасилітація вираження клієнтом емоцій, пережитих у минулому, виявлених у даний час або тих емоцій, які викликані майбутніми подіями; досягнення осмислення клієнтами їх значення для них самих. Дискурс-номінація емоцій дозволяє психотерапевту проявляти емпатію, безумовне позитивне прийняття вербального вираження почуттів, передачу позитивного ставлення до емоцій клієнта, тобто здійснювати ці психотерапевтичні дії, на значенні яких наголошував К. Роджерс (Роджерс, 2012); довести до свідомості клієнта доречність і природність його почуттів, принести йому полегшення; висловити передбачення про почуття клієнтів, які вони відчувають, але не усвідомлюють їх (це одночасно й спосіб обійти захисти клієнтів і можливі зняковіння через них); допомогти клієнтам вирішити проблеми, зумовлені суперечливими (амбівалентними) почуттями, через їх переживання й осмислення. Прикладом такого дискурсу психолога в діалозі з клієнтом може бути наступний:

- «Він не мав права так зі мною вчиняти! Хіба він знає моє життя? Як він міг так зі мною вчинити!
- Тобто Ви відчуваєте гнів і обурення...
- Так, тому що це несправедливо! Я всю дорогу йшла від нього й плакала.
- Я почувала, що Ви відчували образу й безсилля.
- Так, він розтоптав мене, а я нічого не можу, він сидить задоволений.

– Було так боляче, що хотілось його якось покарати» (Певзнер, 2002).

С. Джонсон вважає емоції багатим джерелом смислу, таким, що є важливим для людини зворотнім зв'язком; вони визначають її реакції, організують поведінку; як внутрішній компас є орієнтиром у світі, забезпечують найважливішою інформацією про особистісне значення подій; говорять про власні бажання й потреби (Джонсон, 2013).

Дискурс-номінація як словесне позначення вербально й невербально виражених клієнтами емоцій за допомогою доречних мовних засобів допомагає їм осмислити власні переживання, навчитися довіряти власним почуттям як важливому джерелу інформації про себе, позбавитися ігнорування й витіснення своїх почуттів, навчитися експлікувати свої глибинні та найбільш приватні почуття й інтимні емоції, ставитися до своїх почуттів як до вроджених закономірних проявів, повернутися до власних емоцій та зустрітися з самим собою; переконатися, що відчуття й суб'єктивний досвід визнаються іншими, оволодіти здатністю відповідати на запитання терапевта про пережиті емоції, почуття та прийняти їх як власні психічні реалії, що дасть змогу удосконалювати здатність управляти ними.

Дискурс-номінація емоцій у формі міркування будується з орієнтацією на те, як зазначає Г. Еган, яке головне повідомлення у висловлюваннях клієнта, як воно пов'язане з афектом або потребою індивіда; наприклад: «Ви відчули ...тому що ...»; «Ви так вчинили ...тому що відчували ... (Egan, 1998). Це – своєрідні *дискурси-міркування*. Вони продукуються психологом для того, щоб клієнт почув відображені в номінаціях психолога свої почуття, звірив його слова з власним відчуттям, з тим, що він дійсно переживає, наприклад:

– «Ви відчуваєте сум, тому що день народження – це також свідчення того, що роки минають».

– «Ви зателефонували вашому другу, бо вам було дуже самотньо» (Egan, 1998).

Створення дискурсів-номінацій, що передбачає відображення емоційно-почуттєвої сфери психіки клієнтів, – найвідповідальніше висловлювання, оскільки воно передбачає мовленнєві втручання в

інтимну сферу особистості й коректне поводження з її почуттями, які мають здійснюватися на релевантному рівні глибини переживань людини. Тому дискурс-номінація має бути адекватною тому рівню афекта, який переживає клієнт. Е. Потер зазначав, що деякі терапевти занадто поверхові в їхніх спробах відображення почуттів клієнтів, а інші – дуже глибокі, нагадуючи тих, хто намагається «бігти попереду поїзда», відтак обганяючи природний перебіг процесу переживання (Porter, 1950). Приклад дискурс-номінації, який занадто глибоко відображає почуття клієнта знаходимо в книзі Л. Браммера і Е. Шострома, які подають такий діалог терапевта з клієнтом:

– «Я хочу стати інженером, але я не зможу бути без неї чотири роки... Я просто не зможу цього зробити».

– «Для вас настільки важливі стосунки з нею, що вам складно зважитися на розлуку?» (Brammer, Shostrom, 1977). На думку цих авторів, варіантом доцільнішої номінації була б така вербальна реакція: «Ви не змогли б жити без неї протягом чотирьох років?».

Дискурси-номінації – будь-то в формі міркування чи розповіді – завжди позначають конкретно вербалізовані психологом почуття клієнта. В них здебільшого оминаються слова, що в узагальнений спосіб називають його почуття, на зразок: «Ви відчуваєте...», тим самим використовуючи саме психологічний термін, який насправді не конкретизує його справжніх почуттів. Л. Браммер і Е. Шостром пропонують такі початкові фрази, які, на нашу думку, є типовим прикладом дискурсів-номінацій: «Ви були роздратовані (ображені, стурбовані), коли це сталося», «Якщо я правильно зрозумів, ви відчули (випробували)...», «У ваших словах мені чується...». Конкретне слово, що недоречно використане терапевтом завжди може бути виправлене клієнтом, якщо воно не точно називає його почуття (Г. Іган).

Дискурс-номінація невербальних проявів продукується й для називання афекту, який переживає клієнт, наприклад:

– «Ви виглядаєте так, як ніби тільки щось сталося». «У вашому зовнішньому вигляді відчувається образа» (К. Ягнюк).

Цей і подібні дискурси не тільки дозволяють клієнтові зосередитися на своїх соматичних станах, осмислити пережиті

емоції, а й допомагають вербалізувати їх, стаючи засобом фасилітації емоційного вираження.

Дискурс-номінація альтернативних почуттів. Його мета – допомогти клієнтові вербалізувати свої почуття, спираючись на запропоновані психологом можливі для тієї чи тієї життєвої ситуації, достовірні альтернативні зразки називання почуттів. Як вважає Ю.Е. Альшина, людині інколи важко уявити, що можна відчувати в тій чи тій ситуації. Найпростішим способом допомоги їй, як вважає цей автор, – запропонувати альтернативні формулювання відповіді, на зразок:

«І що ви відчули, коли він зробив це? Це вас образило, ви прийняли це як належне ... чи... »; «Так ви розлютилися чи налякалися, почувши це?» (Алешина, 1999).

Дискурси-ствердження створюються для позначення різних почуттів, за допомогою одного стверджувального висловлювання, в якому узагальнено містяться раніше виражені клієнтом у процесі бесіди почуття. Стверджувати – означає упевнено висловлюватися, ustalювати сказане, говорити впевнено, переконливо, остаточно встановлювати суть випадку, доводити правильність своїх суджень, вербально підтверджувати достовірність умовисновків. Означений вид дискурсу передбачає інтеграцію кількох афективних компонентів психотерапевтичної комунікації, наприклад:

«Схоже, що в цій ситуації ви відчуваєте кілька почуттів – по-перше, ви вочевидь відчуваєте гнів у зв'язку з їхньою поведінкою. Ви також відчуваєте смуток і, можливо, сором через ваше безсилля щось змінити. Це правильно?» (Cormier, Cormier 1999). Цей зразок дискурсу-ствердження – узагальнюючої номінації почуттів – є реакцією терапевта на висловлювання клієнта, який був розлючений на дружину й матір, які планують за нього все його життя, а він не здатний протистояти їм, завжди підкоряється.

Дискурс-протиставлення здебільшого є безоцінним. Він містить дві частини: перша – певний аспект повідомлення або поведінки клієнта, друга – засвідчує невідповідність змісту першої за рахунок уведення в неї слова «але», яке вживається не тільки в значенні протиставлення, зокрема з використанням синонімів

(та, проте, однак), а й у значеннях здивування, незадоволення, з відтінком сумніву. Типовим прикладом дискурсу-протиставлення є фраза: «З одного боку, ви стверджуєте..., але, з іншого боку, ви спростовуєте...».

«Я не зовсім розумію дещо з того, що ви говорите. Не могли б ви допомогти мені прояснити це. З одного боку, ви говорите, що знаєте, що ж призвело до розлучення – просто прийшло повідомлення з суду... Але все таки ж у розмові ви згадали факт, який, можливо, й спричинив розлучення: наскільки я розумію, ви не спілкуватися один з одним. І я хотів зрозуміти, як же ви співставляєте ці дві речі?» (Ягнюк, 2014). Цей приклад дискурсу є елементом «психотерапевтичної конфронтації» – техніки, яка, на думку Д.Г. Трунова, проявляється в конструктивному зіткненні клієнта з наданою йому інформацією. Остання суперечить його досвіду, його Я-концепція, його погляду на ситуацію, людей тощо (Трунов, 2013). Головна мета створення цього різновиду дискурсу – досягти, щоб клієнт більш ясно сприймав, за словами Д. Соммерз-Фланаган і Р. Соммерз-Фланаган, «себе і свої дії», усунути «викривлене уявлення про оточуючих, світ і себе», які «зазвичай проявляються у формі невідповідностей і суперечностей» (Соммерз-Фланаган, Соммерз-Фланаган, 2006).

Дискурс-протиставлення корисний у тих випадках, коли необхідно продемонструвати клієнтам розходження в їхніх думках і поведінці, словах і реальних діях, у двох судженнях, між вербальною й невербальною поведінкою, уявним і реальним тощо. Це своєрідний спосіб «висловлювання правди з любов'ю» (Хемблі, 2004), який допомагає клієнтові усвідомити власні психічні захисти й ірраціональні ідеї, змінити свої неадаптивні паттерни мислення. Але при цьому обов'язковим моментом є вказівка психолога на існуючу в досвіді клієнта невідповідність, наприклад: «Отже, ви вбачаєте лише два варіанти: або залишитесь і будете нещасливі все життя, або ви збираєте речі і підете геть. Можливо, є якісь проміжні варіанти, які не приходили вам в голову?» (Файн, Глассер, 2003).

Класичний приклад дискурсу-протиставлення, який викликаний неадаптивним проявом клієнта, знаходимо в книзі С. Файн і П. Глассер: «Таким чином, хоча ви вже дорослий і у

вас є дружина й діти, проте кожен раз, коли приходите до батьків, вони поведуться з вами як з дитиною і ви починаєте відчувати і поводити себе як дитина. Ви повертаєтесь в дитинство і знову граєте цю стару роль» (Файн, Глассер, 2003).

Доречним прикладом дискурсу-протиставлення може бути фрагмент тексту, виокремлений з роботи (Hill, O'Brien, 1989), як вимога запобігти й протидіяти ірраціональним ідеям: «Ви поводите себе так, ніби хочете, щоб всі вас любили. Невже ви самі любите всіх і кожного?»; «Ви хочете написати досконалу дисертацію. Ви збираєтесь писати її все життя?»

Враховуючи, що дискурси-протиставлення при недоречному їх використанні руйнують емоційно-почуттєвий контакт психотерапевта з клієнтом, вчені й практики рекомендують вибирати різні техніки конфронтацій. Для реалізації їх корисними можуть бути дискурси в таких словесних формах, а саме: від м'яких зворотів у вигляді передбачення, прохання пояснити, запитання – до більш відвертих, жорсткіших висловлювань; від вербальних форм у значенні здивування – до сумніву й незадоволення. Прикладом прямої жорсткої форми продукування дискурсу може бути наступний фрагмент з діалогу терапевта з клієнтом, який вихваляється, що йому подобається пропустити чарочку-другу у вихідні, мовляв, мов кому це не подобається?

«Так ви дійсно любите розважатися. Однак вас уже двічі затримували за керування в нетверезому вигляді, тричі звільняли з роботи, ви як мінімум раз шість встрявали в п'яні сварки. Мені здається, що зловживання спиртними напоями – ваша основна проблема. Якщо ви не визнаєте цього й не застосуєте заходів, у вас, як і раніше будуть неприємності із законом, складності на роботі, складні стосунки з оточуючими. Ви насправді вважаєте, що у вас все гаразд?» (Самерз-Фланагам, Самерз-Фланагам, 2006).

С. Хілл і К. О'Брайен подають приклади існуючих розбіжностей, які можуть бути, на нашу думку, певними різновидами дискурсів-протиставлень:

а) дискурсу-протиставлення між двома ствердженнями – «Ви сказали, що не має ніякої проблеми, проте ви також сказали, що він дуже гнівається на вас»;

б) дискурс-протиставлення між двома діями – *«Ви посміхаєтесь, однак ваші зуби міцно стиснуті»;*

в) дискурс-протиставлення між двома почуттями – *«ви гніваєтеся на вашу сестру, але ви також отримуєте задоволення, що відтепер усі побачить, яка вона насправді»;*

г) дискурс-протиставлення між думкою клієнта й терапевта – *«Ви говорите, що не працюєте по-справжньому, а я думаю, що ви зробили велетенську роботу»;*

д) дискурс-протиставлення між уявленням про себе та досвідом – *«Ви сказали, що ви нікому не цікаві, однак раніше ви описували ситуацію, коли колега запросив вас разом пообідати»;*

є) дискурс-протиставлення між словами й діями – *«Ви говорите, що хочете отримати гарні оцінки, але більшу частину часу ви витрачаєте на вечірні розваги й на відсипання після них»;*

ж) дискурс-протиставлення між цінностями й поведінкою – *«Вами сказано, що ви віруюча людина, але потім ви почали насміхатися над своїми друзями»;*

з) дискурс-протиставлення між ідеальним «Я» й реальним «Я» – *«Ви сказали, що я хочу досягти цього, але далі також сказали: «я не можу» (Hill, O'Brien, 1989).*

Дискурс-опис поведінки, як засвідчує аналіз, створюється з метою безоцінно допомогти клієнтові замислитися на необхідності корекції своєї поведінки, побачити й переконатися, як він сприймається іншими, як вони реагують на його дії, своєчасно надати конкретну інформацію про вияви клієнта, забезпечивши зворотній зв'язок. Приклад такого дискурсу знаходимо в роботі К. Ягнюка: «Коли ви розповідаєте про чоловіка, вираз вашого обличчя й тон, як мені здається, демонструє зневагу» (Ягнюк, 2014).

Одним із різновидів дискурсу-опису є *дискурс-відтворення* особливостей поведінки клієнта, який допомагає йому здійснити рефлексію своїх внутрішніх психічних станів, актів, поведінки, актуалізувати роздуми про те, що відбуваються в його власній свідомості, почати осмислювати, як він в дійсності сприймається й оцінюється іншими. Цей різновид дискурсу сприяє не тільки розумінню клієнтом самого себе, а й з'ясуванню того, як інші сприймають і розуміють його як суб'єкта, який рефлектує. Таким

чином, терапевт вступає з клієнтом у предметно-рефлексивну взаємодію, зумовлюючи складний процес відображення різних його аспектів: 1) який клієнт є в дійсності; 2) яким він бачить самого себе; 3) яким він бачиться терапевту тощо. Основна мета дискурсу-відтворення особливостей клієнта – допомогти йому замислитися над необхідністю корекції своєї попередньої й теперішньої поведінки. Приклад такого дискурсу виокремлюємо в книзі Ю.Е. Альшиної: «На початку нашої бесіди ви жалілися на те, що чоловік часто конфліктує з вами, проте ви тільки що розповіли про кілька ситуацій, в яких ви самі були ініціатором конфліктів, чоловік не тільки не намагався звинуватити вас у чомусь, а, навпаки, шукав шляхи примирення. Що ви з цього приводу думаєте?» (Алешина, 1999).

Якщо говорити про форму вираження означеного виду дискурсу, то він є безоцінним, але з певним ступенем критики, яка сприймається клієнтом не як образа, а як конструктивна пропозиція в його ж інтересах, як керівництво до зміни своєї поведінки.

На думку П. Кейсмент, по відношенню до клієнта, котрий виявляє зарозумілість, недоцільно говорити напрому: «Ви зарозумілі», що може розглядатися ним як напад на нього й він забажає посперечатися з терапевтом. Краще сказати в більш делікатній формі: «Інколи ви буваєте доволі самовпевнені». Це полегшує клієнтові, як зазначає П. Кейсмент, обдумування моментів, коли виникає й зникає зарозумілість, дає можливість розрізнити різні обставини, через які вона проявляється, сприяє розкриттю захисних функцій клієнта (Кейсмент, 2005).

Обговорення результатів

Дослідження спрямоване на вивчення й опис видів дискурсів – мовленнєвого впливу в умовах реальної комунікації, живого спілкування психотерапевтів і психоконсультантів з клієнтами. Дискурс стає провідною ланкою психологів цього профілю, дозволяє ставити й вирішувати професійні проблеми, багато з яких були утаємничені для них у зв'язку з відсутністю теоретичного обґрунтування та відсутністю реальних дискурсивних практик. Не випадково тому, що важливим чинником, який актуалізує

дослідження дискурсивного впливу, є посилення ролі комунікації в світі, усвідомлення того, що дискурс спроможний впливати на стан соціуму, на ті процеси, що відбуваються в психічному світі людей, які потребують психологічної допомоги. У фокусі цього дослідження види психотерапевтичних і психоконсультативних дискурсів, способи організації й мовностилістичного оформлення їх, мета впливу дискурсів, ситуації їх застосування, доречне використання кожного виду. Звідсіля увага до методичних дослідницьких процедур: збору, опрацювання матеріалу терапевтичних сесій консультативних бесід, виявлення істотних ознак і зорієнтованості дискурсів. Найбільш релевантними виявилися якісні інтепретативні методи аналізу зібраного матеріалу, які дозволили не тільки виявити різновиди дискурсу, а й доцільно номінувати їх. Важливо також зазначити, що кожний з виокремлених видів дискурсу має свої обриси, свій «портрет», а своєрідність видів дискурсу визначається переважно їх інтенціональною спрямованістю. У зв'язку з цим необхідно підкреслити важливу роль у дискурсі як чиннику ситуації, так і психотерапевтичних характеристик власне дискурсів і суб'єктів комунікаційної взаємодії.

Висновки

Психотерапевтичні й психоконсультативні дискурси стають самостійною галуззю психологічного дослідження. Ці види дискурсу можна вважати персональними (особистісно-зорієнтованими дискурсами, оскільки будь-який психотерапевт або психоконсультант виступає як особистість в усьому багатстві свого ментального світу. В кожному психотерапевтичному або психоконсультативному дискурсі завжди відображається попередній дискурсивний досвід особистості, що формує певні відношення й уявлення, стаючи в подальшому формою її буття. В різних видах дискурсів розкриваються неусвідомлювані клієнтами механізми, що регулюють осмислення соціального світу й поведінку людини в ньому. Тому дискурс – це типова форма втручання, що передбачає здійснення поверхневомовного впливу з метою надання психологічної допомоги. В різних комунікаційних ситуаціях психологічний дискурс, спрямований на клієнта,

будується по-різному. Проте невід'ємною властивістю будь-якого виду психологічного дискурсу є мовленнєвий – дискурсивний – вплив, який є прямим (безпосереднім), вербальним, що використовується в різноманітних комунікаційних стратегіях і техніках. Мовленнєвий вплив передбачає таку цілеспрямовану мовленнєву активність психолога, яка має на меті зміну поведінки, когнітивної й емоційної сфер іншої людини (клієнта). Мовленнєвий вплив – це один з кількох аспектів єдиного процесу зовнішньомовленнєвої (вербальної) взаємодії, результатом якої є певні конструктивні зміни й психоментальні трансформації в психічних характеристиках або станах адресата впливу.

Література

- Алешина, Ю.Е. (1999). Индивидуальное и семейное психологическое консультирование / Ю.Е. Алешина. – Изд. 2-е. – М. : «Класс». – 208 с.
- Джонсон, С. (2013). Как стать эмоционально-фокусированным терапевтом. Сборник упражнений / С. Джонсон. – М. : Научный мир. – 406 с.
- Джонсон, С. (2013). Практика эмоционально-фокусированной супружеской терапии. Создание связей / С. Джонсон. – М. : Научный мир. – 364 с.
- Калмиков, Г.В. (2016). Дискурсивні практики як компоненти професійно-мовленнєвої діяльності психологів / Г.В. Калмиков // Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics : [зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»]. – Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я.М. – Вип. 20 (1). – С. 98–111.
- Кейсмент, П. (2005). Обучение на наших ошибках / П. Кейсмент. Алматы : Дарын. – 496 с.
- Певзнер, М.М. Процесс консультирования / М.М. Певзнер // Мастерство психологического консультирования; под ред. А.А. Бадхена, А.М. Родиной. СПб., 2002. – С. 27–47.
- Роджерс, К. (2012). Необходимые и достаточные условия терапевтических личностных изменений / К. Роджерс ; пер. с англ. К.С. Крючкова // Журнал практического психолога. – № 1. – С. 8–25.
- Соммерз-Фланаган, Д. (2006). Клиническое интервьюирование / Джон Соммерз-Фланаган, Рита Соммерз-Фланаган. – 3-е изд. – М. : Диалектика. – 233 с.
- Трунов, Д.Г. (2013). Индивидуальное психологическое консультирование / Д.Г. Трунов. М. : Этерна. – 384 с.
- Файн, С. (2003). Первичная консультация. Установление контакта и завоевание доверия / С. Файн, П. Глассер. – М. : Когито-Центр. – 238 с.
- Хэмбли, Г. (2004). Телефонная помощь / Г. Хэмбли. – Пермь : ОЦПППН. – 268 с.
- Ягнюк, К.В. (2014). Анатомия терапевтической коммуникации. Базовые навыки и техники : учебное пособие / К.В. Ягнюк. – М. : Когито-Центр. – 165 с.

- Brammer L.M., Shostrom E.L. (1977). Therapeutic Psychology : Fundamentals of Counseling and Psychotherapy. Prentice-Hall.
- Cormier S., Cormier H. (1999). Counseling Strategies and Interventions. Allyn & Bacon.
- Egan, G. (1998). The Skilled Helper. Pacific Grove, CA : Brooks / Cole.
- Hill C., O'Brien K. (1989). Helping Skills : Facilitating Exploration, Insight and Action. *American Psychological Association*.
- Porter, E.M. (1950). An Introduction to Therapeutic Counseling. Boston : Houghton Mifflin.
-

УДК 81'23

ДИСКУРС КАК РЕЧЕВОЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ

Георгий Калмыков

кандидат педагогических наук, доцент кафедры практической психологии,
член-корреспондент Международной академии наук
педагогического образования,

Донбасский государственный педагогический университет,
ул. Генерала Батюка, 19, Донецкая обл., г. Славянск, 84100

kalmykov_gv@ukr.net

АННОТАЦИЯ

Изложенный в статье материал является результатом анализа психотерапевтической и психоконсультативной литературы, посвященной различным техникам работы психолога с клиентами, с целью выделения в анализируемых источниках высказываний психотерапевта, его диалогов с клиентами; установление особенностей их дискурсов и выделение среди них различных их видов, способных влиять как на подсознательную, так и сознательную сферу психики человека, который нуждается в психологической помощи. В статье репрезентируются различные виды дискурсов, названные автором как дискурс-номинация, дискурс-рассуждение, дискурс-утверждение, дискурс-противопоставление, дискурс-описание; дается их трактовка с учетом того, какие функции тот или иной вид дискурса выполняет в профессионально-речевой деятельности психолога, как влияет на эмоции, чувства, состояния и поведение клиентов, какие изменения происходят в их психической жизни под влиянием указанных дискурсов.

Ключевые слова: речевое воздействие, дискурс, эмоции, чувства, поведение, профессионально-речевая деятельность, психолог.

DISCOURSE AS A SPEECH INFLUENCE

Heorhii V. Kalmykov

Ph. D. in Pedagogy, Assistant professor of the Department of Applied Psychology, Associate Member of the International Academy of Sciences of Pedagogical Education,

Donbas State Pedagogical University,
19 Henerala Batiyka Str., Donbas Reg., Slovyansk, Ukraine, 84100
kalmykov_gv@ukr.net

ABSTRACT

Described in the article material is the result of the analysis of psychotherapeutic and psychoadvisory literature dedicated to various work techniques of the psychologist with clients in order to highlight in the analyzed sources the utterances of therapist, his dialogues with clients; installation of features of their discourses and isolation of different kinds among them, capable to influence both the subconscious and conscious sphere of the person's psyche who needs psychological help. The article represents different kinds of discourses, called by the author as nomination discourse, argument discourse, statement discourse, opposing discourse, description discourse; here is given their treatment due to the fact in what function this or that type of discourse acts in psychologist's professional speech activity, how does it effect on emotions, feelings, states and behavior of customers, what changes occur in their mental life under the influence of the mentioned discourses.

Key words: *speech influence, discourse, emotions, feelings, behavior, professional speech activity, psychologist.*

References

- Aleshina, Yu.E. (1999). *Individualnoe i semeynoe psihologicheskoe konsultirovanie. [Individual and family counseling]*. Moscow : «Klass», 208 s. [in Russian].
- Brammer, L.M., Shostrom E.L. (1977). *Therapeutic Psychology : Fundamentals of Counseling and Psychotherapy*. Prentice-Hall.
- Cormier, S. & Cormier, H. (1999). *Counseling Strategies and Interventions*. Allyn & Bacon.
- Dzhonson, S. (2013). *Kak stat emotsionalno-fokusirovannym terapevtom. Sbornik uprazhneniy. [How to become an emotionally focused therapist. Collection of exercises]*. Moscow : Nauchnyiy mir, 406 s. [in Russian].
- Dzhonson, S. (2013). *Praktika emotsionalno-fokusirovannoy supruzheskoy terapii. Sozdanie svyazey. [Practice of emotionally focused conjugal therapy. Creating links]*. Moscow : Nauchnyiy mir, 364 s. [in Russian].

- Egan, G. (1998). *The Skilled Helper*. Pacific Grove, CA : Brooks / Cole.
- Fayn, S. & Glasser, P. (2003). *Pervichnaya konsultatsiya. Ustanovlenie kontakta i zavoevanie doverya. [Primary consultation. establishing contact and gaining trust]*. Moscow : Kogito-Tsentr, 238 s. [in Russian].
- Hembli, G. (2004). *Telefonnaya pomoshch. [Telephone assistance]*. Perm : OTSPPPN, 268 s. [in Russian].
- Hill, C. & O'Brien K. (1989). *Helping Skills : Facilitating Exploration, Insight and Action*. American Psychological Association.
- Kalmikov, G.V. (2016). Diskursivni praktiki yak komponenti profesiyno-movlennevoyi diyalnosti psihologiv. [Discursive practices as components of psychologists' professional speech activity]. *Psiholingvistika – Psycholinguistics*, 20 (1), 98–111. [in Ukrainian].
- Keysment, P. (2005). *Obuchenie na nashih oshibkah. [Learning from our mistakes]*. Almaty : Daryin, 496 s. [in Russian].
- Pevzner, M.M. (2002). Protseess konsultirovaniya. [Consultation process]. *Masterstvo psihologicheskogo konsultirovaniya*, (pp. 27–47). SPb.
- Rodzher, K. (2012). Neobhodimyye i dostatochnyye usloviya terapevticheskikh lichnostnykh izmeneniy. [Necessary and sufficient conditions for therapeutic personality changes]. *Zhurnal prakticheskogo psihologa – Journal of Practical Psychologist*, 1, 8 25. [in Russian].
- Sommerz-Flanagan, D. & Sommerz-Flanagan, R. (2006). *Klinicheskoe interv'yuirovaniye. [Clinical interviewing]*. Moscow : Dialektika, 233 s. [in Russian].
- Trunov, D.G. (2013). *Individualnoe psihologicheskoe konsultirovaniye. [Individual psychological counseling]*. Moscow : Eterna, 384 s. [in Russian].
- Yagnyuk, K.V. (2014). *Anatomiya terapevticheskoy kommunikatsii. Bazovyye navyiki i tehniky [Anatomy of therapeutic communication. Basic skills and techniques]*. Moscow : Kogito-Tsentr, 165 s. [in Russian].
- Porter, E.M. (1950). *An Introduction to Therapeutic Counseling*. Boston : Houghton Mifflin.

Подано до редакції 10.12.2016
Прорецензовано 17.12.2016
Прийнято до друку 19.12.2016

